

Шановний президенте Національної Академії Педагогічних наук!

Шановні члени президії Академії Педагогічних наук!

Шановні присутні!

Вашій увазі пропонуються результати роботи щодо **науково-методичного забезпечення професійної орієнтації молоді на робітничі професії**. Вона виконується в рамках дослідження лабораторією професійної орієнтації і виховання ІПТО НАПН України теми **«Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації молоді на робітничі професії»**, робота над якою запланована на період з 2009 по 2012 роки.

Упродовж 90-х рр. минулого століття економічна криза й структурна перебудова вітчизняної економіки призвели до значного скорочення чисельності промислових і сільськогосподарських підприємств, і як наслідок, відтоку кваліфікованих робітничих кадрів зі сфери матеріального виробництва. Економічне зростання, яке прийшло на зміну стагнації економіки, характеризується дефіцитом кваліфікованих робітничих кадрів. Внаслідок вибуття фахівців старшого покоління й не заповнення молодю кваліфікованою робочою силою звільнених місць з багатьох професійних груп, потерпає, насамперед, сфера матеріального виробництва. На стан підготовки молоді до вибору робітничих професій негативно вплинув ряд факторів, частина яких обумовлена змінами, що відбулися у системі освіти.

До числа таких факторів зокрема відноситься фактичне виключення з числа пріоритетних завдань загальноосвітньої школи підготовку школярів до праці в сфері матеріального виробництва та їх трудове виховання, згортання профорієнтаційної роботи з школярами тощо.

Підготовки молоді за робітничими професіями у системі професійно-технічної освіти теж зазнала значних негативних змін впродовж останніх років.

При цьому переважна кількість закладів ПТНЗ здійснює підготовку саме за робітничими професіями.

Одночасно, на фоні депопуляційних процесів, значно зросла кількість студентів ВНЗ.

Крім того, зміна ідеологічної надбудови українського суспільства негативно вплинула на суспільну оцінку вагомості й престижності робітничих професій, на матеріальні та моральні преференції для їхніх представників тощо.

При обґрунтуванні науково-методичного забезпечення підготовки молоді до вибору робітничих професій ми виходили з того, що розв'язання цієї соціально-педагогічної проблеми потребує розробки та реалізації комплексу узгоджених і взаємопов'язаних заходів з боку органів державної влади, системи освіти, роботодавців, засобів масової інформації тощо. Проте існує декілька напрямів розв'язання цієї проблеми, які можуть бути вирішеними в межах системи освіти, зокрема, засобами професійної орієнтації.

Упродовж 2009-2011 рр. науковими співробітниками лабораторії професійної орієнтації і виховання обґрунтовано й експериментально перевірено: концепцію професійної орієнтації молоді на робітничі професії; педагогічні технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення; систему методів психодіагностики професійного самовизначення учнівської молоді у сфері робітничих професій, яка забезпечує оцінку потенційних професійних здібностей, конкретних індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для обґрунтованого професійного самовизначення учнів ПТНЗ та успішного виконання в майбутньому обраного виду професійної діяльності; технологію формування позитивного мислення в учнівській молоді стосовно професійного самовизначення на робітничі професії; методи психодіагностики в процесі в процесі профорієнтації; модель процесу діагностування професійної придатності учнів професійно-технічних навчальних закладів, що уможлиблює вивчення й оцінювання здатності особистості до опанування певними робітничими професіями; психолого-педагогічне та методичне забезпечення процесу підготовки учнів до вибору робітничих професій, які передбачають: створення організаційно-предметного середовища підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення (програми позаурочної роботи профорієнтаційної спрямованості, залучення школярів до навчально-практичної діяльності, яка моделює зміст професійної праці за робітничими професіями; спільну діяльність

профінформаційного характеру середніх загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів тощо); здійснення постійного психолого-педагогічного та профінформаційного супроводу процесу професійної орієнтації учнів на робітничі професії; використання у профорієнтаційній роботі методів психодіагностики, психокорекції та професійного консультування учнівської молоді, що спрямовані на психологічну підтримку, саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію і самоствердження майбутніх молодих фахівців в умовах ринкового середовища щодо адекватного сприйняття вимог і потреб сучасного ринку праці, усвідомленого сприйняття цілей та мотивів професійної діяльності; методики психологічного супроводу професійного самовизначення учнівської молоді, які спрямовані на психологічну підтримку, саморозвиток, самовдосконалення і самореалізацію майбутніх молодих фахівців в умовах ринкового середовища щодо усвідомленого сприйняття цілей та мотивів сучасної професійної діяльності й соціально-економічних потреб.

Важливою ланкою системи орієнтації молоді на робітничі професії є середні загальноосвітні навчальні заклади. Основні напрями їх діяльності в контексті зазначеної проблеми можна умовно поділити на загальні та специфічні.

До числа загальних напрямів роботи школи з орієнтації учнів на робітничі професії можна віднести: створення умов для проведення системної, кваліфікованої й комплексної роботи з професійної інформації, яка спрямована на ознайомлення школярів з світом сучасних професій; формування в учнів об'єктивних знань про особливості власної особистості; формування в школярів готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії на основі співвіднесення інформації про професію з власними інтересами, здібностями, об'єктивними можливостями, життєвими планами тощо; формування в учнів здатності до побудови перспектив професійної кар'єри, прийняття рішення стосовно її реалізації та готовності особисто нести відповідальність за зроблений вибір.

До числа специфічних напрямів роботи школи з орієнтації учнів на робітничі професії можна віднести наступні: здійснення заходів з трудового виховання учнів; здійснення професійно зорієнтованої позакласної роботи; створення умов для

здійснення педагогічно керованої й педагогічно доцільної навчально-трудової й суспільно-корисної діяльності школярів; забезпечення умов для реалізації учнями навчальних проектів, спрямованих на розширення когнітивної та мотиваційно-ціннісної бази щодо робітничих професій, а також набуття адекватного практичного досвіду.

З точки зору розв'язання проблеми орієнтації молоді на робітничі професії особливого значення можуть відігравати міжшкільні навчально-виробничі комбінати. Вони функціонують як навчальні заклади, які забезпечують професійне навчання учнів за робітничими професіями, допрофесійну підготовку та професійну орієнтацію учнівської молоді залежно від регіональних потреб ринку праці у фахівцях. Ці навчальні заклади, були об'єктом дослідницьких пошуків у контексті, насамперед професіографічного та психодіагностичного забезпечення профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Головною ідеєю, покладеною в основу дослідження, стала теза про те, що професійне та профільне навчання, допрофесійна підготовка в МНВК розглядалися як засіб активізації професійного самовизначення особистості, актуалізації її внутрішніх резервів і можливостей, створення умов для самовизначення і самореалізації в професії, формування професійно важливих якостей, необхідних для робітничих професій. Згадані вище положення експериментально відпрацьовувалися впродовж виконання планової теми у Святошинському МНВК м. Києва, Надвірнянському МНВК Івано-Франківської області, Степанівському МНВК Чернігівської області.

В організаційному плані профорієнтаційну роботу з учнями загальноосвітніх шкіл доцільно здійснювати в процесі викладання факультативних курсів профорієнтаційної спрямованості. Оскільки розробка змісту та методики викладання таких предметів не є прерогативою нашої лабораторії, нами було запропоновано такий напрям здійснення профорієнтаційної роботи з школярами як впровадження системи профорієнтаційних позаурочних заходів «Твій професійний вибір». Програма позаурочних заходів призначена для учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи й реалізується впродовж 2-х років з періодичністю 1-2 заходи на місяць. Зазначена програма заходів проходить

експериментальну апробацію у ряді середніх загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва та Херсонської області.

У контексті орієнтації молоді на робітничі професії професійно-технічні навчальні заклади: здійснюють систему заходів з пропаганді серед молоді робітничих професій і спеціальностей, які є перспективними та такими, що мають попит на ринку праці; сприяють закріпленню в учнів професійного вибору та подання криз професійного розвитку у період професійної підготовки, а також переорієнтацію учня на набуття нової робітничої професії у випадках, коли первинний вибір напрямку навчання не може бути реалізованим; проводять роботу з закріплення в учнів мотивації вибору професії та формування системи відповідних професійних ціннісних орієнтацій; забезпечують психологічний супровід професійної, виробничої та соціальної адаптації майбутніх кваліфікованих робітників; забезпечують учнів інформацією про перспективи професійного розвитку за обраною професією; створюють умови для набуття у період навчання практичного досвіду за обраною професією.

За такого підходу основною метою профорієнтаційної роботи з учнями ПТНЗ є не стільки їхня підготовка до професійного самовизначення, скільки підготовка молодої людини до планування та реалізації професійної кар'єри. Однією з можливих форм навчально-виховної діяльності установ освіти за цим напрямком є консультування для кар'єри, яка передбачає надання учневі комплексу профорієнтаційних послуг. Консультування для кар'єри як напрямок психолого-педагогічної підтримки професійного розвитку особистості має за мету формування адаптаційних здатностей і навичок, які дозволяють особистості ефективно, з урахуванням конкуренції на ринку праці й наявності неповної зайнятості, використовувати свій професійний потенціал. Як системоутворюючий елемент організаційно-педагогічного середовища, спрямованого на реалізацію зазначених завдань, можна розглядати профорієнтаційний курс «Планування кар'єри». Як варіант, даний курс може бути реалізованим практичним психологом ПТНЗ як система виховних позаурочних заходів. Зазначений курс у варіанті

позаурочних заходів апробується у ряді ПТНЗ Львівської та Івано-Франківської областей.

Здійснення профорієнтаційної роботи з школярами потребує адекватної підготовки не лише практичних психологів, але й інших педагогічних працівників, насамперед вчителів трудового навчання. Аналіз навчальних планів та програм ВНЗ, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів для шкіл засвідчив, що такому напрямку їх фахової діяльності як профорієнтаційна робота, належної уваги не приділяється. У лабораторії розроблено навчальну програму для вищих навчальних закладів I - II рівнів акредитації «Профорієнтація та методика профорієнтаційної роботи в школі» для спеціальності 5.01.01.03.01 – технологічна освіта.

Однією з умов підготовки учнів до вибору робітничих професій під час навчання у школі та закріплення цього вибору під час навчання у ПТНЗ є психологічний супровід процесу прийняття рішення про вибір відповідних професій. У контексті розв'язання зазначеної проблеми визначено основні підходи, форми і методи організації психолого-педагогічного супроводу у сзш та ПТНЗ. Розроблено та впроваджено у навчально-виховний процес експериментальних шкіл та ПТНЗ профорієнтаційні методики «Моя візитка» й «Цеховий знак», які надають можливість виявити ресурсні можливості у майбутніх фахівців робітничих професій з метою успішної самореалізації професійного зростання в динамічних умовах ринкової економіки, та методику «Діалог», яка спрямована на допомогу відтворення партнерських стосунків між педагогічними працівниками та учнівською молоддю ПТНЗ у процесі профорієнтаційної роботи.

Започатковано проект «Інноваційні методи розвитку особистості», метою якого є набуття учнівською молоддю практичного досвіду використання методик розвитку особистості, спрямованих на мотивацію до самовиховання, саморозвитку та самореалізації, а також на розширення професійної свідомості та творчого потенціалу молоді. Його впровадження здійснюється у навчальних закладах Києва та Київської області (Київське вище професійне училище технології і дизайну

одягу, м. Київ; Ржищевський професійний ліцей, ; ННЦ ПТО НАПН України, м. Київ).

Ще одним напрямом психолого-підтримки процесу вибору молоддю робітничих професій та закріплення такого вибору є формування позитивного мислення щодо такого вибору. Його реалізація дозволяє нівелювати у молодій людині негативного ставлення до робітничої професії як вимушеного або тупикового варіанту професійної траєкторії та розглядати такий вибір як стартовий етап професійної кар'єри, яка може розвиватися не лише вертикально, але й горизонтально, як набуття майстерності в рамках робочої спеціальності. За результатами НДР за цим напрямом розроблено програму курсу «Позитивне мислення – важливий чинник життєтворчості особистості», призначену для педагогічних працівників СЗШ та ПТНЗ. Названа програма використовується при перепідготовці та підвищення кваліфікації педагогічних працівників Київської області в обласному інституті підвищення кваліфікації (м. Біла Церква) та практичних психологів м. Києва. В рамках діяльності Всеукраїнської Фундації «Захист Прав Дітей», Нідерландської секції Міжнародної організації «Міжнародний захист дітей» ця програма використовується при роботі з учнями закладів соціальної реабілітації (Камишевахська загальноосвітня школа соціальної реабілітації хлопчиків Ореховського р-ну Запорізької області).

Зазначені вище зміст, форми та методи профорієнтаційної роботи з учнями СЗШ і ПТНЗ в узагальненому вигляді відображено в концепції професійної орієнтації молоді на робітничі професії. Концепція опублікована в журналі «Професійно-технічна освіта» (2011 рік, № 1), обговорювалася на наукових конференціях, семінарах, круглих столах і таке інше, розглядалася на засіданнях Відділення професійної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (протокол № 10 від 14.12.10 р., протокол № 6 від 07.06.11 р.), ухвалена рішенням Відділення професійної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (протокол № 6 від 07.06.11 р.) та Ради з професійної орієнтації при кабінеті міністрів України (рішення від 21.02.12 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі у 76 науково-практичних заходах, в тому числі 24 міжнародних. Мова йдеться лише про заходи, які включені до планів МНОМС та НАПН України. Безпосередньо лабораторією організовано і проведено 4 таких заходи. Започатковано практику проведення щорічних науково-практичних масових заходів всеукраїнського рівня разом з Інститутом проблем виховання НАПН України та Науково-педагогічною бібліотекою ім. Сухомлинського.

Одержані результати висвітлено у 130 публікаціях, в тому числі 5 – у закордонних виданнях, загальним обсягом понад 92 д.а. Зазначимо, що спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України започатковано випуск науково-методичного посібника «Професійна орієнтація: теорія і практика».

Зазначені вище зміст, форми та методи орієнтації учнівської молоді на робітничі професії відображено в рукописах кінцевих результатів дослідження, а саме монографії «Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці» (6,0 д.а.), монографії «Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення» (10,0 д.а.); методичного посібника «Професійне виховання майбутніх кваліфікованих робітників» (26,5 д.а.), методичного посібника «Позитивне мислення як чинник професійного самовизначення молоді в умовах ПТНЗ» (6,0 д.а.), методичного посібника «Методи психодіагностики у професійному самовизначенні молоді» (8,0 д.а.).

Дякую за увагу.